

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-79>

УДК 330.3:321

ПРОБЛЕМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

PROBLEMS OF TRADE ENTERPRISES UNDER THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE AND WAYS TO SOLVE THEM

Гирич Сергій Володимирович

кандидат технічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0342-092X>

Hurych Serhii

Vinnitsia Trade and Economic Institute State University of Trade and Economic

В умовах воєнного стану, введеного в Україні, місцевий бізнес, зокрема сектор торгівлі, зіткнувся з безпрецедентними викликами, які мали значний вплив на економічне становище країни та її підприємницьку діяльність. Проведене дослідження має на меті глибокий аналіз ситуації, що склалася в результаті війни, виявлення ключових проблем, з якими зіштовхнулися підприємства, та розробку стратегій їх подолання. За оцінками експертів, внаслідок повномасштабного вторгнення, українська економіка зазнала величезних втрат, що виражаються у знищенні або пошкодженні значної кількості підприємств різних розмірів та критичному ушкодженні інфраструктури, що сприяла їхньому функціонуванню. Малий і середній бізнес також зазнав значних втрат, хоча великі підприємства виявилися більш стійкими, проте і вони зіткнулися з серйозними викликами. Опитування, проведене серед підприємців, виявило, що головними проблемами для бізнесу залишаються низька купівельна спроможність населення та обмежений доступ до фінансування та кредитів. Вказується також на дефіцит кваліфікованих кадрів. На основі аналізу політичної та економічної ситуації в країні було розроблено ряд рекомендацій, спрямованих на подолання ідентифікованих проблем. Серед них – розробка альтернативних логістичних шляхів, отримання фінансової допомоги від уряду та міжнародних організацій, адаптація бізнес-моделей до змінених умов ринку, впровадження заходів безпеки та страхування, а також використання цифрових технологій для оптимізації бізнес-процесів. Дослідження підкреслює важливість комплексного підходу до вирішення проблем, з якими стикається бізнес у воєнний час, і роль державної підтримки у цьому процесі. Воно вказує на необхідність гнучкості, інноваційності та співпраці між усіма зацікавленими сторонами для подолання кризи та побудови міцного фундаменту для майбутнього розвитку економіки України.

Ключові слова: підприємства торгівлі, воєнний стан, органи державної влади, розвиток бізнесу, державні програми, кредитні програми, купівельна спроможність.

Under the conditions of martial law introduced in Ukraine, local business, in particular the trade sector, faced unprecedented challenges that had a significant impact on the country's economic situation and its entrepreneurial activity. The purpose of the conducted research is an in-depth analysis of the situation that developed as a result of the war, the identification of key problems faced by enterprises, and the development of strategies to overcome them. According to estimates, as a result of the full-scale invasion, the Ukrainian economy suffered huge losses, expressed in the destruction or damage of a significant number of enterprises of various sizes and critical damage to the infrastructure that contributed to their functioning. Small and medium-sized businesses also suffered significant losses, while large enterprises proved more resilient but still faced serious challenges. The survey conducted among entrepreneurs revealed that the main problems for business remain the low purchasing power of the population and limited access to financing and credit. The shortage of qualified personnel and difficulties are also indicated. Based on the analysis, a number of recommendations aimed at overcoming the identified problems were developed. Among them are the development of alternative logistics routes, obtaining financial assistance from the government and international organizations, adapting business models to changed market conditions, implementing security and insurance measures, as well as using digital technologies to optimize business processes. The study highlights the importance of an integrated approach to solving the problems faced by business in wartime, and the role of government support in this process. It points to the need for flexibility, innovation and cooperation between all interested parties to overcome the crisis and build a solid foundation for the future development of Ukraine's economy.

Keywords: trade enterprises, martial law, state authorities, business development, state programs, credit programs, purchasing power.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження полягає в нагальній потребі адаптації підприємств роздрібної та оптової торгівлі до складних умов, що склалися в результаті введення воєнного стану. Військові конфлікти та воєнні стани накладають значні обмеження на економічну діяльність, породжуючи цілий спектр проблем, що охоплюють логістичні затримки, пошкодження інфраструктури, втрату ринків збуту, нестабільність попиту, а також психологічні та соціальні наслідки для персоналу. У цей критичний час підприємства торгівлі зіштовхуються з необхідністю швидкої адаптації до змінених умов, розробки та впровадження нових стратегій ведення бізнесу, що включають пошук альтернативних постачальників, переорієнтацію на внутрішній ринок, використання цифрових технологій для оптимізації процесів та покращення взаємодії з клієнтами [7]. Важливим аспектом є також забезпечення безпеки працівників та захист майна підприємств. Дослідження цієї теми дозволить не лише глибше зрозуміти специфіку проблем, з якими зіштовхуються підприємства торгівлі в умовах воєнного стану, але й розробити ефективні стратегії їх вирішення. Це, своєю чергою, допоможе зміцнити економічну стабільність країни, підтримати розвиток бізнесу та забезпечити населення необхідними товарами та послугами в умовах обмеженого доступу до ресурсів та збурень у звичайних ланцюгах постачання.

Окрім того, результати такого дослідження можуть бути корисними для органів державної влади при формуванні політик державної підтримки підприємств, зокрема, через розробку програм фінансових стимулів, податкових пільг, грантів та інших механізмів, спрямованих на підтримку підприємств торгівлі. Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена як теоретичною вагомістю для науковців і практиків у сфері економіки та управління, так і практичною необхідністю адаптації до екстремальних умов ведення бізнесу в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своєму аналізі Т. О. Мурована [9] досліджує ключові аспекти функціонування бізнесу під час війни, включаючи інструменти та методики, що сприяють його підтримці. Вона класифікує ці методики на кілька основних груп: податкову, митну, фінансову підтримку, дерегуляцію, локальну підтримку, включаючи допомогу у релокації, інформаційну підтримку та секторальну підтримку. Вже Сакун О.,

Щур Р., Мацьків В. [15] наголошують на тому, що фінансова підтримка є найбільш важливою, оскільки багато бізнесів, які змогли пережити початковий шок і період нестабільності, потребують додаткових фінансових ресурсів для свого існування та розвитку.

Богдан Т. [1] у своїй публікації аналізує вплив воєнних дій на активність українських підприємств, визначає ключові фактори, що впливають на бізнес-середовище, і, виходячи з отриманих даних та міжнародного досвіду, пропонує шляхи покращення та сталого розвитку бізнес-активності в країні. Так Македон В., Маковецька А. [6] у своєму дослідженні вказують на ряд державних заходів дерегуляції, спрямованих на підтримку підприємництва в період війни. Автор зазначає, що ці заходи допомогли відновити та активізувати підприємницьку діяльність після перших місяців воєнних втрат і вказують на необхідність подальших дій з боку держави для подолання перешкод. Вже Дикань В., Фролова Н. [3] у своєму дослідженні акцентують увагу на продовженні наявних проблем для бізнесу, таких як зростання цін на сировину, зниження попиту, коливання валют, перебої у постачанні послуг, транспортуванні, а також на ризиках для безпеки праці та оплати праці. Вони також аналізують етапи трансформації бізнесу протягом р. війни та оглядають програми державної підтримки бізнесу. Це підмітає загальне питання дослідження проблем підприємств торгівлі в умовах воєнного стану та обґрунтування напрямків їх перспективного вирішення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою дослідження є комплексний аналіз ситуації, в якій опинилися підприємства сфери торгівлі через введення воєнного стану, ідентифікація ключових проблем та викликів, з якими вони зіштовхуються, а також розробка ефективних рекомендацій для подолання цих труднощів з метою забезпечення стійкого розвитку та відновлення після воєнного конфлікту.

Завдання дослідження:

– провести аналіз сучасного стану підприємств торгівлі в Україні – оцінка впливу воєнного стану на оперативну діяльність, фінансові показники та ринкову позицію підприємств сектору.

– ідентифікувати проблеми та виклики, з якими стикаються підприємства торгівлі, включаючи логістичні перебої, фінансові втрати, зміни в попиті та споживацьких поведінках, а також проблеми з безпекою та захистом майна.

– розробити рекомендації для підприємств торгівлі, спрямованих на подолання ідентифікованих проблем, мінімізацію ризиків та використання можливостей для розвитку в складних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи ситуацію бізнесу під час війни, ми розуміємо, що вивчення цього аспекту є критично необхідним для осмислення впливу воєнних конфліктів на економічне життя та підприємництво. З моменту розпочатого широкомасштабного вторгнення економіка України зіткнулася з гострими труднощами. Чимало підприємств торгівлі усіх розмірів постраждали або були знищені, а інфраструктура, що підтримувала їхню діяльність, отримала критичні ушкодження, серйозно зачепивши економічний потенціал різних регіонів. Так, лише за літній період 2022 р., економічні втрати країни від війни оцінювалися в понад 30 млрд дол. США [9]. Згідно з даними на березень 2022 р., військовий конфлікт завдав економіці країни збитків на суму понад 500 млрд дол. США, як показано на графіку (рис. 1). Найбільші втрати ми спостерігаємо у таких сферах: інфраструктурні втрати (120 млрд дол. США), зниження ВВП (112 млрд дол. США), втрати серед цивільного населення (91 млрд дол. США). Втрати у сфері бізнесу та організацій (82 млрд дол. США), втрати прямих інвестицій (50 млрд дол. США), а також втрати державного бюджету (47 млрд дол. США) також мають значний негативний вплив на загальний стан економіки країни [9; 14].

Щоб глибше зрозуміти актуальні тенденції в операціях торговельного бізнесу, розглянемо пропорції компаній, які зупинили своє функціонування через військові дії за підсумками 2022 р. (рис. 2).

Як видно з рис. 2, переважна більшість призупинення діяльності відбувається у сфері торговельного мікробізнесу, де показник становить 18,5%. На другому місці розташувались малий (9,8%) та середній (9,7%) бізнес, тоді як великі компанії (6,2%) знаходяться на третій позиції. Різниця у цих показниках обумовлена рядом чинників, включаючи кількість працівників, обмеження у фінансових ресурсах, наявність запасів продукції та рівень державної підтримки [5].

Згідно з опитуванням, проведеним «Європейською Бізнес Асоціацією» серед 100 представників малого та середнього бізнесу, включаючи підприємства торгівлі, у червні 2023 р., основною проблемою для них залишається низька купівельна спроможність українців (58%) та виклики, пов'язані з фінансуванням та доступом до кредитів (32%). Додаткові проблеми виникають через дефіцит кваліфікованих працівників та труднощі із забезпеченням захисту співробітників від мобілізації (29%) [13].

На рис. 3 наведено десять найбільших перешкод для торговельного бізнесу за результатами опитування «Офісу з розвитку підприємництва та експорту».

Було опитано 700 підприємців, здебільшого сфери торгівлі. В червні 2023 р. на перших позиціях серед проблем, що турбують торго-

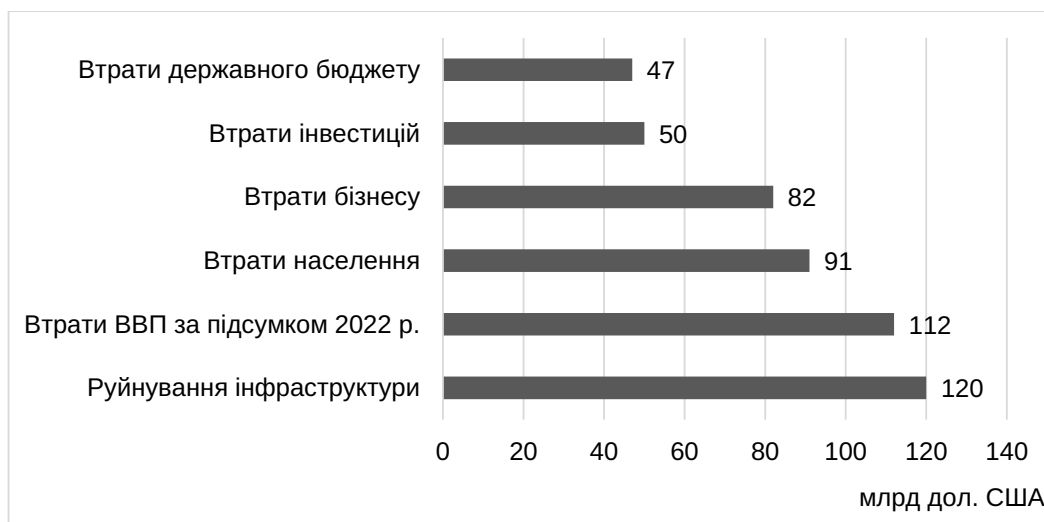

Рис. 1. Оцінка обсягу втрат українського бізнесу у 2022 р. через військову агресію (млрд дол. США)

Джерело:[14]

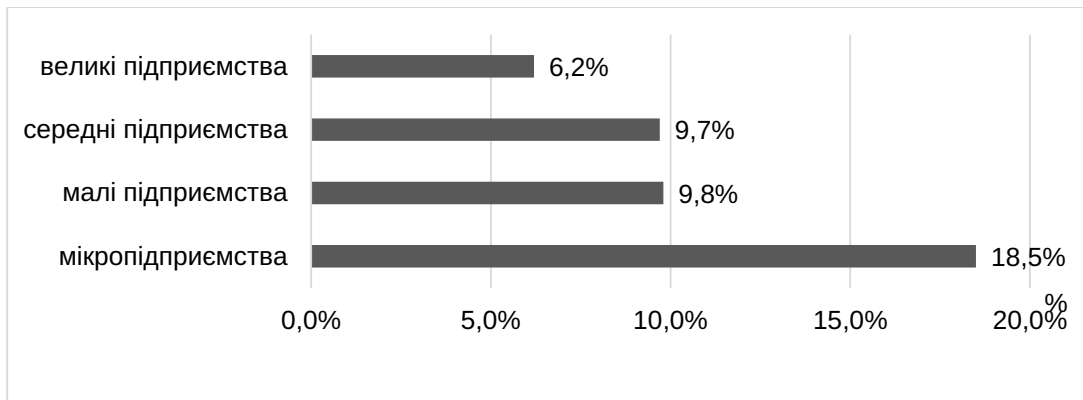

Рис. 2. Розподіл за видами підприємств торгівлі, які припинили свою діяльність у 2022 р. через військову агресію

Джерело: [5]

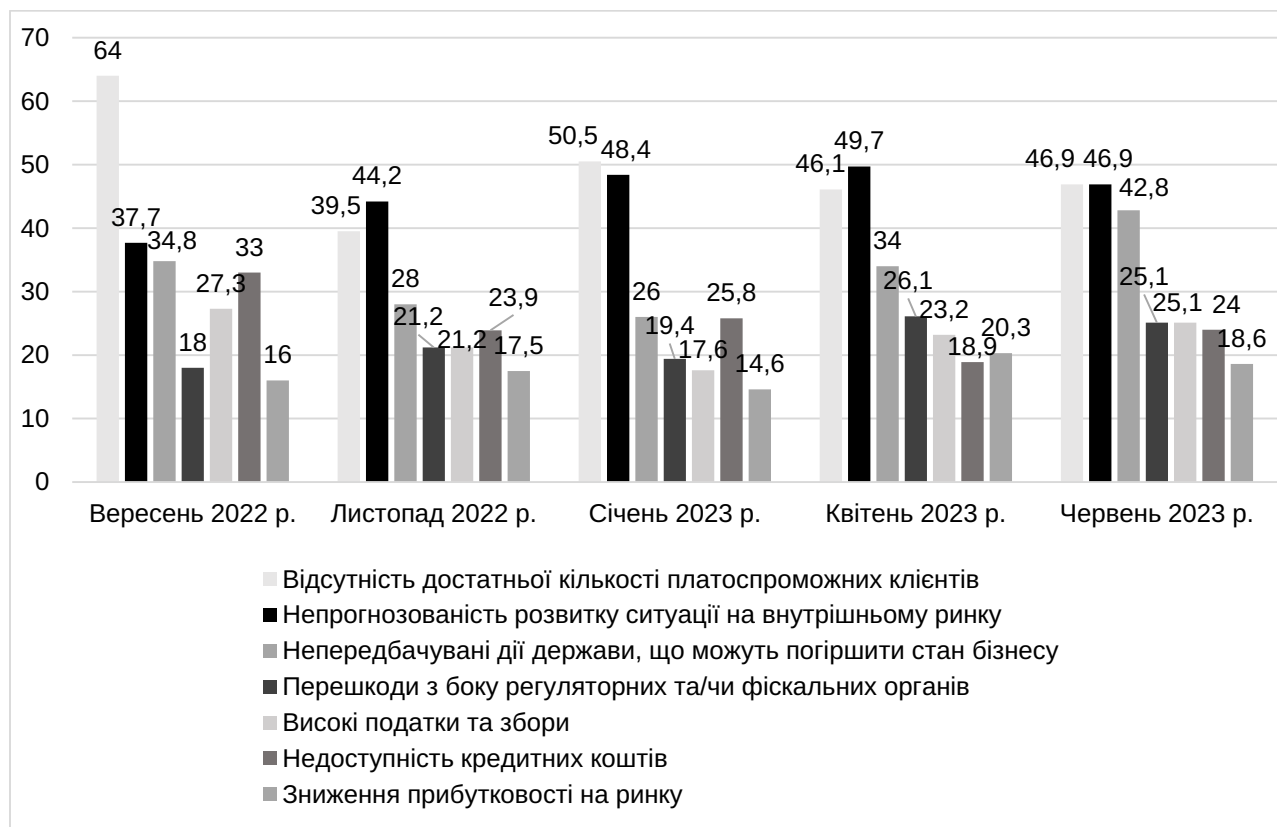

Рис. 3. Розподіл головних проблем українського бізнесу в умовах воєнного стану, станом на червень 2023 р.

Джерело: [4]

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

вельний бізнес, були невизначеність ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (46,9%) та відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів (47,2%). На другому місці розмістилися непередбачувані дії уряду, які можуть негативно позначитися на діяльності підприємства (42,7%), а на третьому – брак необхідного капіталу для розвитку (37,8%) [12].

Представлені дані демонструють, що у червні 2023 р., порівняно з квітнем того ж року, спостерігається збільшення проблем, пов'язаних з управлінням бізнесом. Зокрема, виділяються непередбачені дії з боку держави, які негативно впливають на бізнес-середовище (збільшення на 9% пунктів у порівнянні з попереднім опитуванням).

Важливо відзначити вступ в дію 1 серпня 2023 р. Закону України № 3219-IX, що вносить зміни до Податкового кодексу України з метою адаптації оподаткування до умов воєнного стану, включаючи скасування єдиного податку у 2% та заборону на перевірки деяких категорій товарів і послуг [8].

Зміни до законодавства також торкаються питань, пов'язаних з реєстраторами розрахункових операцій (РРО), зокрема, встановленням, що штрафи за порушення, пов'язані з РРО, скоєні з 1 січня 2022 р. до 1 жовтня 2023 р., не будуть застосовуватися до всіх суб'єктів господарювання, крім тих, що здійснюють операції з підакцизними товарами, валютою, та азартними іграми. З 1 жовтня 2023 р. звільнення від відповідальності поширюється лише на тих, хто працює в тимчасово окупованих територіях чи зоні активних бойових дій. Це означає повернення до обов'язку використання РРО та посилення фіскального контролю, що ускладнює умови ведення бізнесу під час війни [12].

Опитування також вказують на те, що однією з найбільших проблем для бізнесу є доступ до кредитів та урядових грантів. Попри наявність урядових ініціатив та програм підтримки, таких як кредитні програми зі зниженою ставкою 5-7-9%, та спеціалізовані програми для окремих галузей, включаючи сферу торгівлі, бізнес продовжує зіштовхуватися з проблемою нестачі фінансової ліквідності [10].

В умовах воєнного стану, підприємства торгівлі в Україні зіштовхуються з безпрецедентними викликами. Втрата ринків збуту, пошкодження інфраструктури, логістичні перебої, а також психологічний тиск на працівників і керівництво вимагають негайного втручання та адаптації до нових реалій. У цьому контексті державна підтримка стає критично важливою для виживання та подальшого розвитку підприємств торгівлі. Напрями цієї підтримки можуть бути різноманітними, від фінансової допомоги до консультативної підтримки, але всі вони мають на меті забезпечити стабільність та розвиток бізнесу в країні (табл. 1).

У контексті воєнних дій, що тривають в Україні, підприємства сектору торгівлі стикаються з безпрецедентними викликами, які ставлять під загрозу їх виживання та стабільне функціонування. Від логістичних перешкод до фінансових втрат, від забезпечення безпеки персоналу до адаптації бізнес-моделей до змінених умов – спектр проблем є широким і складним [2]. Розробка ефективних стратегій для вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, здатного адаптуватися до швидкозмінних умов війни (табл. 2).

Наведені пропозиції показують, що державна підтримка підприємств торгівлі в умовах війни може бути реалізована через різноманітні напрями та залученням різних органів влади [3]. Кожен з наведених напрямів має

Таблиця 1

Шляхи вирішення проблем підприємств України торгівлі в умовах війни

Вид проблеми	Опис проблеми	Заходи та шляхи вирішення
Логістичні проблеми	Перебої в постачанні товарів через пошкодження інфраструктури та транспортних шляхів.	Розробка альтернативних маршрутів постачання, використання локальних постачальників, налагодження співпраці з логістичними компаніями, які спеціалізуються на роботі в умовах конфлікту.
Фінансові труднощі	Зниження обсягів продажу, витрати на відновлення пошкодженого майна.	Отримання фінансової підтримки від уряду та міжнародних організацій, перегляд бізнес-моделі підприємства з метою оптимізації витрат, запровадження онлайн-торгівлі.
Втрата робочої сили	Мобілізація, виїзд працівників за кордон.	Створення умов для праці в дистанційному форматі, наймання тимчасових працівників, програми залучення та утримання персоналу.
Безпека персоналу та майна	Ризик пошкодження майна та загроза життю і здоров'ю персоналу внаслідок військових дій.	Впровадження заходів безпеки, укріплення приміщень, навчання персоналу діям в умовах надзвичайних ситуацій, страхування майна та життя працівників.
Зміна попиту	Зміщення попиту на товари першої необхідності, зниження попиту на інші товари.	Аналіз ринку та зміна асортименту товарів згідно з актуальними потребами споживачів, акції та знижки на менш популярні товари для стимулювання продажу.

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2

Напрями державної підтримки підприємств торгівлі України в умовах війни

Напрямок підтримки	Сутність напрямку	Органи влади, які це можуть зробити
Фінансова допомога	Надання грантів, субсидій, пільгових кредитів для покриття витрат на відновлення бізнесу, модернізацію обладнання, поповнення оборотних коштів.	Міністерство економіки, Міністерство фінансів, державні фінансові установи (наприклад, Укргазбанк, ПриватБанк).
Податкові пільги	Тимчасове зниження або скасування податків для підприємств, постраждалих внаслідок воєнних дій, спрощення податкового обліку.	Міністерство фінансів, Державна податкова служба.
Логістична підтримка	Допомога в організації альтернативних логістичних шляхів, забезпечення доступу до транспортної інфраструктури.	Міністерство інфраструктури, Укрзалізниця, державні та регіональні транспортні компанії.
Захист і безпека	Надання консультацій та матеріальної допомоги для забезпечення безпеки працівників та захисту майна підприємства.	Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони, місцеві державні адміністрації.
Консультативна підтримка	Проведення семінарів, тренінгів, консультування з питань ведення бізнесу в умовах війни, адаптація бізнес-моделей.	Міністерство економіки України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, регіональні розвиткові агентства, бізнес-асоціації.
Підтримка експорту	Допомога в пошуку нових ринків збуту, організація торговельних місій, сприяння в налагодженні експортних операцій.	Міністерство економіки України, Український експортно-кредитне агентство, дипломатичні представництва України за кордоном.

Джерело: розроблено автором

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

на меті допомогти підприємствам адаптуватися до складних умов, мінімізувати втрати та сприяти відновленню та розвитку бізнесу.

У підсумку, шляхи вирішення проблем підприємств торгівлі в Україні в умовах війни вимагають комплексного підходу, що включає логістичну підтримку, фінансову стабільність, захист і безпеку, а також адаптацію бізнесу до нових умов. Ключем до успіху є гнучкість, інноваційність та співпраця між підприємствами, урядом та міжнародною спільнотою, щоб пережити нинішні виклики та побудувати стійке майбутнє для українського бізнесу.

Висновки. Визначено, що аналізуючи стан бізнесу в період війни, стає зрозуміло, що дослідження цієї проблематики є ключовим для розуміння впливу воєнних подій на економічну ситуацію та підприємництво в Україні. Такий аналіз дозволяє виявити основні труднощі, з якими зустрічаються підприємства, та пропонує шляхи їх подолання для забезпечення стабільного розвитку країни в майбутньому. Від початку війни економіка України зіткнулася з серйозними викликами:

значна кількість торговельних підприємств зазнала ушкоджень або була знищена, що призвело до великих економічних втрат. Для детального вивчення тенденцій в діяльності торговельного сектору було проаналізовано частку підприємств, що зупинили своє існування через військові дії у 2022 р. Переважна частина призупинення діяльності трапилася у секторі мікробізнесу, далі слідує малий і середній бізнес, тоді як великий бізнес зазнав менших втрат.

Дослідження підтверджує, що в умовах війни підприємства торгівлі стикаються з великими викликами. Державна підтримка, включаючи фінансову допомогу, податкові пільги, логістичну та консультативну підтримку, є життєво важливою для їх виживання та розвитку. Розроблені стратегії та рекомендації спрямовані на подолання наявних проблем, забезпечення безпеки, адаптацію до змін у попиті та використання можливостей для відновлення. Ключ до успіху лежить у гнучкості, інноваційності та співпраці всіх зацікавлених сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богдан Тетяна. Дайте бізнесу спокій і він розвиватиметься: чи працює ця формула під час війни? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/2/702842/> (дата звернення: 05.02.2024).
2. Гетман Олег. Як спростити умови роботи малого бізнесу у воєнний час. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/7/702009/> (дата звернення: 05.02.2024).
3. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263>. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56> (дата звернення 05.02.2024).
4. Дослідження стану бізнесу в Україні (червень 2023 р.). URL: <https://drive.google.com/file/d/1X4e53R9UZs7luXwAyPyOxrrAhhNy5rkl/view> (дата звернення: 05.02.2024).
5. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні. 2022. 77 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf (дата звернення: 05.02.2024).
6. Македон В. В., Маковецька А. О. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах ринкової нестабільності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2023. № 12. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9477>. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9477> (дата звернення: 05.02.2024).
7. Македон В.В., Чабаненко А.В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроекономічних систем країн світу. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9875>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.11> (дата звернення: 05.02.2024).
8. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. №7(3). С. 07. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
9. Мурована Т.О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
10. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні / Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv> (дата звернення: 06.02.2024).
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 06.02.2024).
12. Пашкуда Т. В., Афеңді А. І. Напрями розвитку торгівлі в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-73>
13. Статистика роздрібного товарообігу в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/trade/retail/> (дата звернення: 06.02.2024).
14. Як почуватється бізнес під час війни. URL: <https://susplne.media/252189-ak-pocuvaetsa-biznes-pid-casvijni-rozprovidae-ekonomisnij-ekspert/> (дата звернення: 06.02.2024).
15. Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В. Фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2020. № 18. Том 1. С. 50–60. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.60-67>.

REFERENCES:

1. Bohdan, Tetyana. (2023) Dayte biznesu spokiy i vin rozvyvatymet'sya: chy pratsyuye tsya formula pid chas viyny? [Give business peace and it will grow: does this formula work in wartime?]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/2/702842/> (accessed 05 February 2024). (in Ukrainian)
2. Hetman, Oleh. (2023) Yak sprostyty umovy roboty maloho biznesu u voyennyu chas [How to simplify the working conditions of small businesses in wartime]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/7/702009/> (accessed 05 February 2024). (in Ukrainian)
3. Dykan, V., Frolova, N. (2022) Naprjamy ta instrumenty derzhavnoi' pidtrymky rozvytku malogo ta seredn'ogo biznesu v Ukraїni u vojennyj chas. [Directions and tools of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 38, Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263> (accessed 05 February 2024) (in Ukrainian)
4. Study of the state of business in Ukraine (June 2023) (2023) Available at: https://business.dii.gov.ua/uploads/6/32044-biznes_2023_hvila_12.pdf (accessed 05 February 2024) (in Ukrainian)
5. Express assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine (2022) Analytical report. Kyiv, United Nations Development. Program in Ukraine. Available at: <https://www.undp.org/sites/g/>

files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf (accessed 05 February 2024). (in Ukrainian).

Makedon, V. V., Makovets'ka, A. O. (2023). Informatsiyne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv v umovakh rynkovoyi nestabil'nosti. [Information provision of economic security of enterprises in conditions of market instability]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, 12. Available at: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2023/12/9477>. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9477> (accessed: 20 January 2024) (in Ukrainian).

6. Makedon V., Chabanenko A. (2022) Faktorni skladovi tsyvrovizatsiyi hlobal'noyi ekonomiky ta makroekonomichnykh system krayin svitu [Factor components of digitalization of the global economy and macroeconomic systems of countries]. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9875> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.11> (in Ukrainian)

7. Mel'nyk, T. (2023) Ukrayins'kyy biznes v umovakh viyny: suchasnyy stan, problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya [Ukrainian business in the conditions of war: current state, problems and ways to solve them]. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(3), 07. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07> (in Ukrainian)

8. Murovana, T. (2023). Vitchyznyane pidpryyemnytstvo v umovakh voyennoho stanu: osnovni tendentsiyi ta metody pidtrymky [Domestic entrepreneurship under the conditions of martial state: main trends and methods of support]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49> (in Ukrainian)

9. The National Institute of Strategic Studies (2023) Ogljad instrumentiv pidtrymky biznesu v period voyennogo stanu v Ukraini (gruden' 2022) [Overview of business support tools during the martial law period in Ukraine (December 2022)]. Available at: <https://niss.gov.ua/en/node/4794> (accessed 06 February 2024). (in Ukrainian)

10. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine] Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 06 February 2024). (in Ukrainian)

11. Pashkuda T. V., Afendi A. I. (2022). Napriamy rozvytku torhivli v ukraini v umovakh voiennoho stanu [Directions of trade development in Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-73> (in Ukrainian)

12. Minfin. (2023) Statystyka rozdribnoho tovaroobihu v Ukraini [Statistics of retail turnover in Ukraine]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/trade/retail/> (accessed 06 February 2024). (in Ukrainian)

13. Suspilne (2023) Yak pochuvaietsia biznes pid chas viiny [How does business feel during wartime]. Retrieved from: <https://suspilne.media/252189-ak-pocuvaietsia-biznes-pid-cas-vijni-rozpovidai-ekonomichnij-ekspert/> (Accessed 06 February 2024). (in Ukrainian)

14. Sakun, O. S., Shchur, R. I., Mats'kiv, V. V. (2020) Finansovi aspekty pidtrymky biznes-sektoru Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu [Financial aspects of supporting the business sector of Ukraine under martial law]. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*, 18, Vol. 1, 50–60. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.18.60-67>. (in Ukrainian)